

УДК 372:881

DOI: 10.31499/2706-6258.1(9).2023.279343

ФОРМУВАННЯ СВІДОМОГО СТАВЛЕННЯ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

Василь Туряниця, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи, ДЗВО «Ужгородський національний університет».

ORCID: 0000-0003-0516-6379

E-mail: vasyt.turianytsia@uzhnu.edu.ua

Автор акцентує увагу на важливості вивчення іноземних мов та їх практичному значенні в житті фахівця та людини взагалі.

На основі аналізу вітчизняних законів в галузі освіти та інших нормативно-правових актів виокремлює якісну політику держави в плані теоретико-методологічних орієнтирів суспільства.

Дослідник стверджує, що іноземні мови не просто навчальні дисципліни, а предмети необхідності. Знання мов застосовується на практиці в різних сферах життєдіяльності людини.

Ключові слова: теоретико-методологічні засади; суспільство; іноземні мови; законодавча база; державна політика; сутність філософії освіти; Нова українська школа; осмислена мотивація; самореалізація; компетентність; правове інноваційне введення.

FORMATION OF A CONSCIOUS ATTITUDE TO THE LEARNING OF FOREIGN LANGUAGES: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS

Vasyl Turianytsia, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of General Pedagogy and Higher School Pedagogy, DZVO “Uzhhorod National University”.

ORCID: 0000-0003-0516-6379

E-mail: vasyt.turianytsia@uzhnu.edu.ua

The author focuses on the importance of learning foreign languages on their practical importance in the life of a specialist and a person in general.

On the basis of the analysis of domestic laws in the field of education and other normative legal acts, it distinguishes the qualitative policy of the state in terms of theoretical and methodological guidelines of society. The scientist proves the expediency of legal innovation in the educational process of learning foreign languages. This is due to irreversible globalization processes and transformations in the world.

The researcher convincingly proves that foreign languages are not just academic disciplines, but subjects of necessity, the knowledge of which is applied in practice in various spheres of human life. This is an emphasis on the formation of one of the human competencies, fixed at the legislative level, and the entry into the world of new realities of a new planetary understanding of the essence of the philosophy of education of the 21st century.

The theoretical and methodological foundations and aspects, innovativeness of their content, direction

of implementation, fixed at the legislative level of Ukraine regarding the formation of a conscious attitude of the society to the study and mastering of foreign languages at all levels of domestic education are analyzed.

The strategic tasks of national education at the current stage before state bodies and local self-government bodies in the field of education are highlighted. Directions for further research are outlined, taking into account European and international experience.

Keywords: *theoretical and methodological principles; society; foreign languages; legislative framework; state policy; the essence of the philosophy of education; New Ukrainian school; meaningful motivation; self-realization; competence; legal innovation introduction.*

Однією з вимог сьогодення є мовні компетентності спеціаліста, зокрема володіння фахівцем державною українською мовою та хоча б однією з іноземних мов, а також мов членів Європейського Союзу. Це є однією з вимог як на рівні вітчизняного законодавства, так і в плані практичної спрямованості. Через те дані компетентності мають пріоритетне значення в житті людини, особливо в напрямі навчання і здобуття якісної освіти, високооплатної роботи та можливості кар'єрного росту. Іноземна мова – це інструмент і засіб соціалізації особистості, спосіб інтеграції у нове середовище, можливість увійти як конкурентоспроможний висококваліфікований фахівець на міжнародний ринок праці.

Дана проблема актуальна як у плані теорії, методології, так і практики, особливо у поліетнічному суспільстві. Вона сьогодні стала пріоритетом не тільки у нашому суспільстві, а й у країнах, котрі стали на шлях перетворень, що їх вимагає сьогодення.

Долучилася до цього процесу і незалежна Україна на законодавчому рівні, що є схвально, а також і щодо втілення чинних положень законів у галузі освіти («Про освіту», «Про вищу освіту», «Про повну загальну середню освіту») та інших нормативних актів, а також міжнародних документів та законодавства Європейського Союзу в галузі освіти. Освіта України влилася в європейський освітній простір. Це інноваційний напрям вітчизняного законодавства, розуміння сучасної суті освіти, її функцій, змісту на всіх рівнях освіти України з урахуванням державних стандартів та міжнародних вимог до них. Все це спрямовано на ефективність освітнього процесу, відповідності його європейським вимогам та ефективному формуванню однієї із важливих і законодавчо закріплених компетентностей людини. Успішна реалізація цього напрямку стане інноваційним набутком і переконанням необхідності вивчення людиною іноземних мов та вільне володіння ними.

Дану проблему в різних аспектах досліджували М. Князян, О. Ковтун, С. Сінкевич, Н. Ткаченко, А. Трофименко, М. Шмир та інші. Більш дотичною до нашої теми є роботи О. Коберник, Ф. Моїсєєва, Р. Прими, М. Тодаєва.

Мета статті – розкрити ціннісні та теоретико-методологічні орієнтири суспільства у формуванні свідомості громадян до вивчення та оволодіння іноземними мовами на основі аналізу вітчизняної законодавчої бази.

З цією метою було використано комплекс методів дослідження для повного висвітлення суті даної проблеми, а саме: вивчення документів (першоджерел – законів), аналізу, синтезу, узагальнення, моделювання, прогнозування та інші. Разом із принципами об'єктивності, науковості та історизму все це дало можливість з'ясувати цілісну суть даної проблеми та зробити виважені і переконливі висновки щодо поліпшення якості вітчизняної освіти як складової освітнього процесу Європейського союзу.

Виходячи із нового розуміння освіти та закріплення даного положення у Законі «Про освіту», а також про її мету, що є однією з методологічних засад необхідності опанування іноземних мов випускниками всіх рівнів освіти в Україні та формування відповідних компетентностей, «освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [1].

Визначена державна політика в цьому напрямі базується на принципах, зазначених п. 4 ст. 3 Закону України «Про вищу освіту» щодо інтеграції у європейський простір: «міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи» [2].

Інновацією законодавства є і створення відповідних умов щодо реалізації міжнародної академічної мобільності. Її забезпечує стаття 48 даного Закону: «мовою освітнього процесу в закладах вищої освіти є державна мова. Застосування мов у закладах вищої освіти визначається законами України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та «Про освіту». Заклад вищої освіти має право прийняти рішення про викладання однієї, кількох або всіх дисциплін, виконання індивідуальних завдань та проведення контрольних заходів англійською мовою, за умови, що усі здобувачі освіти, які вивчають відповідні дисципліни, володіють англійською мовою. У разі якщо є письмове звернення від одного чи більше студентів, заклад вищої освіти забезпечує переклад державною мовою» [2].

Мовна політика освітнього процесу в Україні регламентована статтею 7 Закону «Про освіту». Відповідно до п. 1 даної статті державною мовою є українська. Окремо виділено право в плані мовної політики особам, що належать до корінних народів та національних спільнот України. Дана стаття проголошує: «...гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідної національної меншини. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідної національної меншини поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою.

Особам, які належать до корінних народів України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної і загальної середньої освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідного корінного народу. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідного корінного народу України поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою.

Особам, які належать до корінних народів, національних меншин України, гарантується право на вивчення мови відповідних корінного народу чи національної меншини в комунальних закладах загальної середньої освіти або через національні культурні товариства» [1].

Зважаючи на актуальність проблеми, у вітчизняній освіті на законодавчому рівні урізноманітнюються форми вивчення і оволодіння іноземними мовами уже у другій ланці структури освіти – початковій, котра відноситься до першого рівня національної рамки кваліфікацій. Суть даного нововведення полягає в тому, що на цьому рівні освіти учні починають вивчати дві іноземні мови.

Заслуговує також схвалення у цьому напрямі і нещодавнє нововведення, закріплене на законодавчому рівні (Законом України «Про повну загальну середню освіту»). Дані інновації стосуються безпосередньо і нашого дослідження. Пункт 9 статті 5 даного Закону надає право освітнім закладам при наявності освітніх програм дає можливість «викладання одного чи декількох навчальних предметів (інтегрованих курсів)» [3] поряд із державною мовою англійською чи іншою офіційною мовою Європейського Союзу.

Таке правове інноваційне введення в освітній процес повної загальної середньої школи сприятиме залученню молоді до поглибленого засвоєння та оволодіння мовами інших народів. Пріоритетність надається англійській мові, як мові міжнародного спілкування, а також мовам Європейського Союзу, магістральним напрямом якого є входження України у європейську сім'ю.

Впровадження інноваційних форм вивчення іноземних мов відбувається із врахуванням світового досвіду та сучасних тенденцій. Все це на законодавчому рівні регулюється у навчальних програмах та змісті освітнього процесу. У цьому напрямі акцентується на важливості іноземних мов у житті людини, як її органічної складової компетентності так і усвідомлення нею завдання освіти на сучасному етапі.

Великі завдання у напрямі вивчення і оволодіння іноземними мовами відводяться Новій українській школі, де має бути реалізований на високому рівні мотиваційний компонент суб'єктів освітнього процесу. Саме він сприятиме активізації навчання та досягнення результатів у вивченні іноземних мов, котрі постають вимогою для сучасної людини і громадянина всесвіту.

Щодо мотивацій вивчення іноземних мов зауважимо: тут важливими і провідними чинниками є внутрішній і зовнішній. Вони взаємопов'язані і взаємодоповнюють та стимулюють одне-одного. Перший спонукає до повноцінного оволодіння іноземними мовами як інструментом досягнення у подальшій своїй життєдіяльності, відчуття насолоди і задоволення від конкретних успіхів. Тобто він є також проекцією на зовнішній – успішне просування по кар'єрній драбині, отримання престижної та високооплачуваної роботи, можливість вільно подорожувати непізнаним світом, мати безпосередній доступ до національної культури, новин через ЗМІ і т.п. А ядром цих факторів, безумовно є глобалізаційні процеси, трансформації, вільне пересування по Планеті та зміни у політичній, економічній, соціокультурній та інших сферах суспільного життя та міжнародних відносин.

Чи можна це сьогодні якісно реалізувати? Питання риторичне. Сьогодні в Новій українській школі наявна нездорова тенденція: відбувається скорочення учнівського контингенту за рахунок демографії та відтоку дітей за кордон у зв'язку з війною в

України, що зумовило перехід на он-лайн форму навчання. Здавалось би, менша чисельність учнів дає змогу поліпшити якість вивчення іноземних мов учнями загальноосвітньої середньої школи. Однак така позиція є сумнівною, бо в освітньому процесі наявний й інший суб'єкт – учитель.

Практика засвідчує, що в освітніх закладах усе менше і менше прагне працювати молодь, особливо це стосується мегаполісів. Прикладом є Дніпро. Наведені цифри Департаментом гуманітарної освіти Дніпровської міської ради ще до початку війни дану тезу яскраво підтверджує: 15 закладів освіти не мають учителів української мови і літератури, у 30 відсутні вчителі початкових класів, у 136 – бракує фахівців з англійської мови, 31 – інформатики, у 19 – математики, яка стала вже обов'язковим предметом для складання зовнішнього незалежного оцінювання. Сюди ж треба віднести і іноземні мови, які з 2024 року є обов'язковими для зовнішнього незалежного оцінювання [4].

Із наведених даних перше місце посіла англійська мова, тобто, відсутність вчителів даної навчальної дисципліни. Сьогодні в числі тих, що обрали освітянську ниву і поступають на педагогічні спеціальності є не найкращі випускники загальноосвітніх шкіл. У процентному відношенні цифра така – 80–90%. Мета цієї групи випускників – наявність у них диплома про будь-який рівень вищої освіти, а не бути висококваліфікованим спеціалістом і працювати в обраній галузі.

Однією, і на даний час головною причиною такого стану в освітній галузі є і не виконання норми статті 61 Закону «Про освіту», якою чітко окреслений оклад педпрацівника найнижчої кваліфікації. За нормою цього закону він має становити 3 мінімальні заробітні плати, але освітяни таких грошей не отримують.

Проблемою залишається і проблемою суттєвою авторитет учителя в суспільстві і державі. Порівняно із оплатою праці має бути і престижність даної професії.

Без якісних змін у цьому плані даремно сподіватися і очікувати позитивних результатів.

Сьогодні життєвою необхідністю є усвідомлення реальності стану реформ вітчизняної освіти на Всеукраїнському рівні та нагальних проблем, що їх треба вирішувати вже зараз. Ще більша проблема – практична реалізація суті освітнього процесу, його змісту, методів, принципів і форм навчання і виховання та інноваційність підходів. До всього цього долучається й інша проблема, проблема усвідомлення сутності освіти, її функцій для цивілізаційного розвитку людства як доцентрової сили на рівні суб'єктів освітнього процесу, батьків та особливо на рівні державної політики в галузі освіти, приймаючи не тільки відповідне законодавство, а й усвідомлювати відповідальність за вчинені дії за його ефективну реалізацію, створюючи й матеріально-технічну базу та умови для педагогів, підвищення авторитету професії педагога, його захисту, а також відбору і підготовки у ЗВО із кращих випускників шкіл та створення реальних, а не віртуальних умов і форм у підвищенні своєї майстерності. Сьогодні в цьому аспекті наявний броунівський рух.

XXI століття зі своїм бурхливим глобалізаційним процесом та трансформацією не можна уявити собі висококваліфікованого і конкурентоспроможного фахівця-професіонала без володіння іноземною мовою. Це не данина моді, це реальна необхідність, зумовлена вимогами сьогодення: глобалізаційними процесами,

міждержавними зв'язками різного типу, відкритістю кордонів і вільного пересування особистості. Сьогодні, практично, немає жодної людської сфери буття та діяльності людини як творця матеріальних і духовних благ і цінностей, де б не використовувалися знання за наявності володіння іноземними мовами. Вільне володіння ними – сьогодні один із пріоритетів людини, суспільства, держави.

Прикладом свідомого володіння іноземними мовами та розуміння їх значення слугують видатні постаті, серед них і вітчизняні, котрі володіли десятками і більше, а дехто і дев'яносто і комунікували вільно, не покладаючись як дехто сьогодні на Гугл-перекладач. До когорти поліглотів відносяться Іван Мазепа, Агатангел Кримський, Микола Лукаш, Андрій Білецький та інші. Вони добре розуміли, що це вагомий інструмент для досягнення мети.

Вивчення мов – нелегкий шлях – але велика користь. Народна педагогіка це сконденсувала у прислів'ях: корені науки – гіркі, зате плоди її солодкі, важко в навчанні – легко в праці та бою. Володіння іноземними мовами – ключ до успіху, добробуту, самореалізації, пізнання історії, культури, звичаїв і традицій народів.

Осмилення й усвідомлення значення іноземних мов, ставлення до їх оволодіння сприяє переосмиленню себе і розуміння процесів навколишньої дійсності. Комплексний підхід забезпечує успіх у самореалізації особистості, позитивно впливає на мотиваційну сферу, на нове філософське розуміння суті освіти та її функцій.

Стратегічним завданням у вітчизняній освіті з метою самореалізації особистості, є використання європейського, міжнародного досвіду в плані формування мовної компетентності, підняти її на якісний рівень. Реалізація Україною європейського вибору вимагає від державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти не тільки гарантувати, а й відновити контроль за якістю освіти в Новій українській школі, закладах вищої освіти та відновити авторитет, повагу і захист учителя, педагога, педагога-науковця на законодавчому рівні як це наявно у розвинених європейських країнах.

За роки війни освіта українців-біженців за кордоном показала ще неповну відповідність підготовки учнів та студентів у вітчизняній освіті. Це особливо відчутно у випускників повної загальної середньої школи. Тому, всі рівні вітчизняної освіти повинні поповнитися новим рівнем якості. Кінцевим результатом теоретико-методологічні засади освітнього європейського простору мають стати повноцінною складовою нашої освіти. Це в свою чергу окреслює підходи науковців до подальшого ретельного теоретико-методологічного, методичного осмилення та вироблення чітких обґрунтованих і переконливих рекомендацій для практичного втілення. Тобто має враховуватися при розв'язанні даної проблеми комплексний підхід. При цьому зазначимо, що вітчизняне законодавство є новим кроком і підходом у розв'язанні даної проблеми. Це по суті новий етап на державному рівні, котрий надає нові умови і можливості для вирішення насущних проблем.

Зазначимо, що на цьому магістральному шляху чимало є опору, нерозуміння суті та функцій освіти для розвитку цивілізаційного процесу людства, забезпечення прав людини і громадянина в наявних нині рамках вітчизняного і міжнародного законодавства. До цієї характеристики відноситься і формування в людини компетентності щодо оволодіння іноземними мовами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 37–38. Ст. 2004.
2. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38–39. Ст. 380.
3. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 12.01.2023).
4. Ясинчук Леся. Школа є, а от учителів нема. *Експрес*. 2019. 5–12 вересня.

REFERENCES

1. Pro osvitu: Zakon Ukrayiny vid 5 veresnya 2017 roku № 2145-VIII. (2014). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR)*, No 37–38, st. 2004 [in Ukrainian].
2. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrayiny vid 1 lypnya 2014 roku No 1556-VII. (2017). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR)*, No 38–39, st. 380 [in Ukrainian].
3. Pro povnu zahal'nu serednyu osvitu: Zakon Ukrayiny vid 16 sichnya 2020 roku No 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> [in Ukrainian].
4. Yasynchuk Lesya. (2019). Shkola ye, a ot uchyteliv nema. *Ekspres*, 5–12 veresnya [in Ukrainian].